

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (print) ISSN [2663-0273](#) (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Олександр Михайлович Шаталович

Доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49000, Україна

E-mail: shatalovich_a@fsmnv.dnu.edu.ua,

Інна Василівна Шаталович

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, 49000, Україна

E-mail: shatalovich_i@fsmnv.dnu.edu.ua,

УДК 173:1(091)+930.85

Oleksandr Shatalovych

Doctor of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Professor of the Department of Philosophy,
Oles Honchar Dnipro National University
Gagarina ave., 72, Dnipro, 49000, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7388-9216>

Inna Shatalovych

Ph.D. in Philosophy,
Associate Professor of the Department
of Philosophy,
Oles Honchar Dnipro National University
Gagarina ave., 72, Dnipro, 49000, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8679-9228>

**КОНЦЕПЦІЯ «ФАМІЛІСТИЧНОГО АПРІОРИЗМУ»:
ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВИМІР**

Received 16 May 2022; revised 19 June 2022; accepted 30 June 2022

DOI: 10.15421/352205

Анотація

Розглядається питання апріорного характеру фамілістичних інтуїцій у філософсько-культурологічному вимірі. Спираючись на різноманіття концепцій апріорі та пом'якшення суто поза емпіричного розуміння апріоризму, запропоновано доповнити вчення про апріорні форми пізнання «сімейним» виміром (фамілістичні інтуїції шлюбного з'єднання, породження, споріднення), для фіксування якого висунуто термін «фамілістичний апріоризм». Його суть полягає в тому, що кожна людина сприймає світ через апріорні фамілістичні форми (апріорну «логіку» сім'ї) і відтворює їх у власних оцінках і вчинках. Обґрунтування концепції «фамілістичного апріоризму» здійснено у понятійно-термінологічному, онто-гносеологічному, ціннісно-особистісному та історико-культурологічному аспектах. В історії культури сімейність постає як універсальний мовний фрейм, «сімейна» мова, терміни якої об'єднують різні сфери буття і слугують символічному вираженню світу.

Ключові слова: сім'я, родина, шлюб, фамілістика, філософія сім'ї, культурологія, апріорі.

**The concept of «Familistic apriorism»:
Philosophical and cultural dimension**

Abstract

The article discusses the a priori nature of familistic intuitions in the philosophical and cultural dimension. First, the term “familistic apriorism” is proposed. The authors use a modern understanding of a prioriism. It should not be understood as absolute independence from experience, but as a dependence of knowledge on the initial theoretical principles, including elements of experience. The authors of the article proposed to supplement the doctrine of a priori forms of cognition with a “family” dimension. So, the term “familistic apriorism” means that each person perceives the world through a priori family forms and reproduces them in their own assessments and actions. Secondly, it is assumed that a person has a “familistic apriorism” from birth, as well as the family environment

of a person significantly affects the further formation of a “familistic a priorism” . The family is an essential part of the life world, the family covers a person as the primary “space” from which it comes. A person sees himself and the world through his family. Family members communicate and create their own special mental, value and emotional space (“co-being”, “family consciousness”). The authors draw attention to the problem of non-family knowledge of the world. A person cannot “jump out” of the family and abandon implicit family attitudes. So, family experience is at the head of our worldview experience and a priori determines our value and language orientations. Third, the family plays a key role in the formation and existence of the individual and in the anthropic sphere of being as a whole. A person can be described as a set of family relations. Fourth, it is found out that familistic intuitions are articulated in culture, starting with mytho-religious thinking, they pass through the entire history of literature, determine the stratification of society, cultural epochs, creative processes, didactics, and so on. So, in the history of culture, the family appears as a universal language frame, a “family” language that unites different spheres of being and serves as a symbolic expression of the world. It should be noted that the proposed concept of “familistic apriorism” is promising for further interdisciplinary research.

Key words: *family, marriage, familistics, philosophy of family, cultural studies, a priori.*

Постановка проблеми.

Фамілістичні (от лат. familia – сім'я) інтуїції постають у історії культури в якості універсального мовного фрейму, семіологічної моделі опису світу, сімейного коду для опису універсуму. Інакше, як пояснити, що так багато значень виражається через фамілістичну термінологію, яка містить поряд з природними, соціальними, релігійними, не зовсім властиві їй, на перший погляд, технічні конотати (наприклад, «материнська плата» в комп'ютерній справі)? Що такого містять в собі сімейні терміни, здатні об'єднати настільки різні сфери як, наприклад: сімейство наук, сімейство мов, сімейство котячих, сімейство злакових? Чому із століття в століття людина для характеристики своєї діяльності невідступно використовує сімейні конотати і конотатії? Так, Сократ порівнював своє мистецтво з масвтикою і народженням нової людини, апостол Павло міркував про муки народження духовних дітей, поети споконвіку говорять про народження своїх віршів, а вчені – про народження наукових ідей. Що це? Тільки антропоморфні метафори або тут прихований якийсь глибинний сенс сімейності людського духу і універсуму? Повноцінна відповідь на це питання, на погляд авторів, потребує звернення до міркувань щодо апіорного характеру фамілістичних інтуїцій.

Аналіз останніх досліджень.

Тема апіорного характеру фамілістичних

інтуїцій здебільшого зустрічається опосередковано у дослідницькій літературі. Так, наприклад, сучасний дослідник А.Чавкін пропонує концепцію сімейних систем (family systems), яка передбачає, що для розуміння конкретної людини слід розглядати людину не ізольовано, а в контексті її сім'ї [Chavkin 2020]. С.Денискін [Денискін 2020] вважає, що при створенні сімейного співтовариства здійснюється переосмислення самого феномена життя в дихотомії «життя я» і «життя ми».

До робіт в яких автори більш пильно ставляться до проблематики фамілістичних інтуїцій відзначимо наступні. По-перше, привертає увагу дослідження Г.Дзібеля, який відштовхуючись від поняття «генетика», вводить поняття «іденетика» і значно розширює розуміння спорідненості. Дослідник стверджує: «спорідненість повинна бути усвідомлена як знаковість *par excellence*, як джерело всіх людських уявлень про знаки, як найперша моделююча система. Іденоніми повинні бути усвідомлені як породжуюча онтологія природної мови і, в кінцевому підсумку, зіставлені з генами як породжуючим механізмом біологічних структур» [Дзібель 2001: 100]. Спорідненість як код і семантичну модель мови і культури розглядає також С.Толстая [Толстая 2009], яка звертає увагу на терміни (або ширше – лексику) спорідненості, що використовуються системно в мовній номінації різних об'єктів, а також мотиви спорідненості, метафори сім'ї

і родинних відносин, що присутні у текстах фольклору, обрядах і віруваннях.

Розглядаючи моделі світу в семіотичному аспекті О.Максапетян [Максапетян 2003] приходить до висновку, що будь-який користувач (індивід, соціальна група, суспільство і культура в цілому) з метою опису і інтерпретації інших світів і всього Світу використовує терміни власної операціональної мови, яка стає для нього ключовою моделюючою мовою, і категорії власного світу, який стає для нього базовою моделлю Світу. Зокрема дослідник наводить приклад: якщо воїн буде описувати який-небудь інший (відмінний від його власного) світ, то він буде робити це переважно в термінах своєї операціональної, військової мови по типу: війна – мир, перемога – поразка, ворог – союзник і т.п., тобто первинної термінологічної мови опису того певного світу, до якого він належить [Максапетян 2003: 58-60]. Відповідно, якщо воїн описує (інтерпретує) світ переважно в категоріях війни, то сім'янин буде описувати інші світи і Світ в цілому в категоріях сім'ї.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що питання апріорного характеру фамілістичних інтуїцій є поки ще недостатньо розробленим в дослідницькій літературі, тому що воно здебільшого розглядається у частковому вигляді (наприклад, як категорія спорідненості) або опосередковано при вирішенні інших завдань. Тому автори статті пропонують зосередити увагу на розгляді апріорного характеру фамілістичних інтуїцій.

Мета дослідження – розглянути апріорний характер фамілістичних інтуїцій у філософсько-культурологічному вимірі.

Виклад основного матеріалу.

Розгляд апріорного характеру фамілістичних інтуїцій будемо проводити у декількох аспектах: понятійно-термінологічному, онто-гносеологічному, ціннісно-особистісному та історико-культурологічному. В першу чергу почнемо з понятійно-термінологічного аспекту. Відповідно до визначення В.Швирьова [Швирев 2010: 153-154], апріоризм (від лат. a priori – з попереднього) – філософське вчення, згідно з яким існує знання, отримане людиною до досвіду і незалежно від нього, що за-

безпечує його безсумнівну достовірність в порівнянні з знанням, яке обумовлено досвідом. Слід з'ясувати релевантність використання такого класичного філософського терміну у контексті нашого дослідження.

Звернемо увагу, що в історії філософії відомі різні варіанти розуміння апріоризму. Як зазначає В.Швирьов [Швирев 2010], від Г.Лейбніца йде традиція ототожнення апріорності з аналітичністю твердження, яке у Д.Юма набуває характеру ототожнення апріорності з формальною істинністю. Інша лінія еволюції класичного апріоризму пов'язана з трактуванням І.Кантом апріорного моменту в пізнанні як синтезуючої форми, вихідної конструктивної схеми, яка наповнюється апостеріорним змістом і надає знанню загальний і необхідний характер.

М.Шелер, піддаючи критиці вчення І.Канта [Шелер 1994: 259-339] застосував поняття апріорі в сфері емоційної свідомості (емоційний апріоризм). На думку М.Шелера ототожнення апріоризму з раціоналізмом, тобто визнання, що «чистий» розум за допомогою апріорних форм упорядковує хаос сприйняття зовнішнього світу, а «практичний» розум впорядковує хаос почуттів внутрішнього світу людини, завдало шкоди етиці. М.Шелер, навпаки, вважає, що емоційна складова духу (тобто, почуття, любов, ненависть, воля) мають початковий апріорний зміст який їм немає потреби позичати у «мислення» і яке етика розкриває абсолютно незалежно від логіки, так як самоданність цінності з необхідністю конститує сам акт воління. Насправді апріорний зміст є у всьому нашому духовному житті, включаючи її емоційну сторону. Тобто, існує апріорний «порядок серця». Відзначимо, що апріоризму М.Шелера співзвучні ідеї М.Гайдеггера, М.Гартмана і К.Ранера. Мова, перш за все, йде про емоційну і буттєву складові апріоризму. Зокрема, у М.Гартмана інтерес для розробки концепції «фамілістичного апріоризму» представляє вчення про емоційно-трансцендентні акти, про любов і ненависть до цінностей, а також об'єктивізація джерел апріорного змісту.

Сучасні дослідники [Многообразие априори 2013] теж звертають увагу на різні варіанти

апріоризму: теоретико-пізнавальний, логічний, етичний, ціннісний, екзистенціальний, соціальний, естетичний та ін. Поряд з плюралізмом варіантів розуміння слід також зазначити відхід від суто раціоналістичних трактувань апіорності. Як підкреслює В.Швирьов, з появою у філософії і методології науки ХХ століття прагматичного або функціонального апіорі, що поєднує визнання особливої методологічної ролі вихідних постулатів з визнанням лише відносною незалежністю вихідних принципів від досвіду, «апіорність» втрачає свій первісний зміст гносеологічного поняття незалежності від досвіду [Швирев 2010: 154]. Аналогічної думки дотримується і В.Порус. Дослідник пише: «Подальший розвиток філософії науки об'єктивно вів до звільнення від догматичної поляризації апіоризму і апіоризму: апіорність трактується не як абсолютна незалежність від досвіду, а як методологічна і гносеологічна залежність дослідного пізнання від вихідних теоретичних принципів, «концептуального каркаса»; в той же час самі ці принципи формується в широкій контексті пізнавальної і практичної діяльності, що включає і елементи досвіду» [Порус 2010: 151].

Отже, різноманіття концепцій апіорі та пом'якшення суто поза емпіричного розуміння апіоризму створюють прецедент для постулювання його фамілістичного варіанту, для якого автори статті пропонують термін «фамілістичний апіоризм».

Перейдемо до наступного – онто-гносеологічного аспекту обґрунтування. По-перше, припустимо, що «фамілістичний апіоризм» може бути як вродженим, так і набути (враховуючи сучасне розширене розуміння апіоризму). Тобто, з одного боку, він є притаманним людині від народження, а з іншого – на його подальше формування істотно впливає сімейне оточення людини.

На користь вродженого характеру фамілістичних інтуїцій свідчить концепція колективного несвідомого К.Юнга. Як відомо важливу роль в ній відіграють архетипи спорідненості: «Батько», «Мати», «Дитина». Крім того, на думку К.Юнга, людина в психологічному розумінні – двостатєва істота (андрогін). Мож-

на сказати, що несвідоме людини через риси іншої статі свідчить про власний «сімейний» вимір. Зокрема, для жінок – це чоловічий архетип Animus (образ чоловіка, батька, героя), для чоловіків – це жіночий архетип Anima (образ жінки, матері, душі). Наприклад, у казках, герой часто шукає, рятує якусь діву-принцесу й одружується на ній. Зазначений жіночий персонаж був інтерпретований К.Юнгом як жіноча відповідність героя, його Anima-Душа і персоніфікація його несвідомого [Юнг 1995: 331-337, 358-360].

Отже, людське буття саме по собі є сімейним, тобто сімейність є одним з основних атрибутів антропології людини. Можна сказати, що Ж.Дельоз не дарма критикував З.Фрейда за його прагнення підмінити світ сім'єю. Проте, беручи до уваги такі ключові для психоаналітичної традиції поняття, як «комплекс Едіпа», «комплекс Електри», «інцест», «батьковбивство», вирішення питання про вроджений характер фамілістичних інтуїцій залишається відкритим і відповідно вимагає подальшого більш уважного осмислення.

Аргументи на користь набутого характеру фамілістичних інтуїцій наведемо також з боку феноменологічної та комунікативної філософії, а також філософії свідомості. У контексті обґрунтування «фамілістичного апіоризму» зацікавленість викликають концепції життєвого світу Е.Гуссерля і А.Шюца та феноменологія сприйняття М.Мерло-Понті. Як справедливо підкреслює О.Безнощенко, світ сім'ї безпосередньо вписується в концепцію життєвого світу людини в якості однієї з найважливіших смислових структур повсякденності і первинної моделі соціальних відносин, що включає стереотипи, ідеології, переконання, зразки соціальної дії [Безнощенко 2010: 55]. М.Мерло-Понті визначає тіло людини як екзистенціальну опору всього суцього, як те, що вводить людину в його безпосереднє оточення. Будучи продовженням світу і вплетеним в його тканину, тіло разом з тим є «мірою всього», «універсальним вимірником» і використовує свої власні частини в якості символіки світу. Тільки за допомогою тіла ми можемо вторгтися в цей світ, розуміти його, знаходити йому значення. Ще одна важлива думка, на

яку слід звернути увагу в контексті нашого дослідження – це опис нашої взаємодії з іншим. Власне людський (культурний) світ виникає в той момент, коли складається система «Я-інший», коли між свідомістю і тілом «Я» і свідомістю і тілом «іншого» з'являється внутрішнє відношення [Мерло-Понті 1999: 208, 587-591]. Розвиваючи ідеї М.Мерло-Понті щодо символізації світу, звернемо увагу на те, що не тільки наше тіло бере участь у символізації, але, наприклад, і тіло нашої матері також вносить істотний внесок у символізацію нашого світу. Тепло близької нам материнської утробы, як і тепло домашнього вогнища (домашніх стін), як і тепло сімейних відносин, ми апріорно протиставляємо зовнішньому холоду і чужому світу. Дім / сім'я – це те місце, де ми можемо сховатися від негараздів, наш дах, покрив, фортеця.

Отже, сім'я як істотна частина життєвого світу є охоплюючий людину первинний «простір» з якого вона виходить, через призму якого бачить себе і світ. Для символічного вираження світу ми, поряд з використанням сприйняття власного тіла, також використовуємо сприйняття нашої сім'ї і сімейних відносин.

Обґрунтовуючи набутий характер фамілістичних інтуїцій доречно звернутися також до ідей комунікативної філософії та філософії свідомості. Так, К.-О.Апель постулював первинність інтерсуб'єктивної комунікації щодо індивідуальної свідомості та підкреслював, що логічні операції можливі тому, що досягнута домовленість щодо сенсу і значущості у комунікативному співтоваристві [Апель 2001: 299-306]. М.Мамардашвілі акцентував увагу на залежності мислення від включеності у відносини з іншими людьми, від того, що він характеризував як «спів-буття» [Мамардашвілі 2009]. Розвиваючи думки К.-О.Апеля і М.Мамардашвілі, підкреслимо, що саме в сім'ї в першу чергу можуть бути досягнуті зазначені мислителями особливості. Саме члени сім'ї, комунікуючи, ментально створюють свій особливий категоріальний, ціннісно-емоційний простір «спів-буття». І якщо допустимо міркувати про суспільну свідомість, то чому не звернути увагу і на «сімейну свідомість», тим

більше, дослідницька робота в цьому напрямку вже ведеться [Ильиных 2013].

Розглядаючи «фамілістичний апріорізм» у гносеологічному ключі слід звернути увагу на проблематичність поза сімейного пізнання світу. Як справедливо підкреслює С.Катречко, для отримання об'єктивного знання (яким виступає наука) суб'єкт пізнання повинен знаходитися по відношенню до об'єктів у позиції «зовнішнього» спостерігача. У разі ж метафізичних цілісностей це неможливо, оскільки ми не можемо «вистрибнути» зі світу або власного «Я» і зайняти по відношенню до них позицію зовнішнього спостерігача [Катречко 2012: 12].

Аналогічно і сім'я, з одного боку – охоплює людину як метафізична цілісність і не може бути дана людині ззовні як об'єкт дослідження, з іншого – власна сім'я не може бути повністю елімінована у нашому науковому досвіді, подібно до того, як не може бути елімінованим час, в середовищі якого перебуває людина. Тобто людина не може «вистрибнути» з сім'ї для її вивчення. Ми вкорінені у сім'ю через народження, виховання, життєвий світ, і у нас не вийде (як би ми не хотіли) відмовитися від наших імпліцитних сімейних установок, абстрагуватися від того досвіду, який нас сформував і продовжує формувати. Отже, сімейний досвід стоїть на чолі нашого світоглядного досвіду і апріорно зумовлює ціннісні і мовні орієнтації.

У якості прикладу, вкажемо на ключову роль фамілістичних інтуїцій в утворенні базових займенників, числівників і самої мови. Цю особливість, зокрема, підкреслює Е.Кассірер. Він пише, що сімейне життя уособлює всі особові займенники (в однині та множині). Так, сім'я відчуває себе в якості існуючої в часі одиниці, протиставленої іншим сім'ям, «ми» контрастує з «ви» і «вони». На думку мислителя, це не просто гра словами. Де знайти більш вдалі основи для особового займенника, як не в сімейному житті? Також він звертає увагу, що різні мови зберігають спогад про зв'язок між уявою про жінку і уявою про «Ти». Так, у китайській мові «жінка» і «Ти» позначається одним і тим же словом, а в тайській мові склад «те» об'єднує в собі значен-

ня «Ти» і «мати». Не менш цікавими виглядають висновки щодо залежності числівників 1, 2, 3 і займенників «Я», «Ти», «Він». На думку Е.Кассіра, цілий ряд ознак підтверджує, що поділ «Я» і «Ти» послужило основою первісного розвитку свідомості числа [Кассіра 2001а: 171-175, 208].

Ще один приклад гносеологічної важливості фамілістичних інтуїцій – кореляція походження мови та шлюбних правил в архаїці. Згідно дослідженню К.Леві-Строса: «розширюючи поняття спілкування, включивши в нього екзогамію і правила, що виникають внаслідок заборони інцесту, ми можемо, в свою чергу, в якійсь мірі пролити світло на проблему походження мови, яка завжди залишалася загадкою» [Леві-Строс 2001: 66-67].

Перейдемо до розгляду ціннісно-особистісного аспекту обґрунтування «фамілістичного апіоризму». Сім'я багато в чому відповідальна за особистісне становлення людини. З сім'єю пов'язане усе її життєве коло: «від дитячої і до старечої немочі», «від зачаття і до посмертного поминання» [Рашковский 2010: 28]. Сім'я істотно зумовлює мову, характер, світогляд, стереотипи, образ думок, почуттів, дій і прагнень людини. Відповідно до класифікації відомого соціолога Ч.Кулі, сім'я – це та мала первинна група, яка в ході комунікації дає індивіду найпервинніший, найбільш повний досвід соціальної єдності, є основою для формування соціальної природи індивідуума, створює однакові риси особистості людини, його ідеалів [Кулі 1994]. На думку Т.Парсонса, частина процесу соціалізації, що має величезне значення, завжди здійснюється всередині одиниці спорідненості, при цьому особистості родичів грають роль стратегічно важливих агентів соціалізації [Парсонс 2002: 244].

Акцентуємо також увагу на глибинному зв'язку сімейного, екзистенціального та особистісного рівнів буття людини. В першу чергу, сім'я має дуже тісний зв'язок з екзистенціальною сферою людини. Кожен з нас «закинутий» в якусь сім'ю, кожному з нас доводиться будувати сімейні відносини і проявляти турботу. Тобто сім'я дозволяє реалізувати основні екзистенціали закинутості, несамотності,

турботи. І якщо екзистенціал, за Гайдеггером, – це форма вираження тут-буття, то сім'ю також слід назвати екзистенціалом тут-буття.

Сім'я безпосередньо пов'язана з проблемою автентичності нашого існування. Втрата будинку і втрата сім'ї, як справедливо підкреслюють Анісіни, означає для людини втрату останнього острівця в світі, де вона могла бути вільною, бути сама собою. Втративши будинок і сім'ю в їх глибокому метафізичному сенсі, людина виявляється цілком, без залишку, зануреною у стихію соціального ангажменту з безперервною зміною ролей і масок [Анісин, Анісіна 2006: 20]. Іншими словами, втративши справжні сімейні відносини, людина занурюється в ту стихію, яка на мові М.Гайдеггера зветься *Das Man*.

Людина без сімейних відносин не тільки страждає під гнітом недійсної екзистенції, але й має страх перед самотністю. Позбавлена справжніх сімейних відносин у своєму домі, людина, як правило, починає шукати їх на роботі або серед друзів, трансформуючи таким чином суспільні відносини у великій чи малій соціальній групі через призму сімейних відносин, виділяючи «своїх» і «чужих», формуючи близьке (сімейне) коло довірливих відносин на противагу далекому колу формально-ділових, а іноді й ворожих відносин. Навіть потрапляючи у повну соціальну самотність, людина весь час шукає сімейного спілкування. Так, аскети-відлюдники знаходять «духовну» сім'ю в Бозі, а ті, хто знаходяться на безлюдному острові або в одиночній камері теж шукають споріднену собі істоту: заводять папугу, знайомляться з павучком.

Отже, сім'я відіграє ключову роль для становлення особистості, для антропної сфери буття в цілому. Якщо, за К.Марксом, людина – сукупність суспільних відносин, то переформулювавши класика, можна дещо впевнено сказати, що людина – сукупність сімейних відносин, які апіорно зумовлюють її сприйняття самої себе і світу навколо.

Перейдемо до розгляду історико-культурологічного аспекту обґрунтування «фамілістичного апіоризму». Фамілістичні інтуїції є супутником людства в його історії. Вони артикулюються в культурі, починаючи з мі-

фо-релігійних уявлень. Так, в древніх міфах на сімейній мові описується походження світу, і будуються (моделюються) самі міфи. Це, перш за все, стосується самих міфічних істот, пов'язаних сімейно-шлюбними відносинами, які описуються в міфах багатьох народів. Так, Е.Кассіер підкреслює, що «мати-земля» протиставляється «небу-батькові» у ведійській релігії і в давньоскандинавських віруваннях. У полінезійців люди також походять від неба і землі як першої подружньої пари. Трійця батька, матері і сина представлена в єгипетській релігії (в образах Осіріса, Ізиди і Гора) і зустрічається майже у всіх семітських народів, а також у германців, італіків, кельтів, скіфів і монголів [Кассіер 2001b: 199-200]. Через термінологію сімейно-шлюбних стосунків відрізняють і релігійні уявлення монотеїстичних релігій (визнання Ісуса сином Всевишнього у християнстві на відміну від іудаїзму та ісламу).

Із специфічними фамілістичними темами (екзогамія, інцест, обмін жінками) за К.Леві-Стросом пов'язані перші стратифікації суспільства. Із фамілістичними інтуїціями пов'язано також ідентифікація культурних епох (наприклад, зміна матріархату патріархатом), творчі процеси (поети споконвіку говорять про народження віршів, а вчені – про народження наукових ідей), дидактика (Сократ порівнював своє мистецтво з маєвтикою і народженням нової людини) тощо. «Ідеологема» сім'ї червоною ниткою просотує також всю історію літератури. У «Теогонії» Гесіода йдеться про народження богів та їх сімейні стосунки. Легендарна Троянська війна, що описана Гомером, також розпочинається із сімейного конфлікту. Скарбниця світової літератури донесла до нас Легендарні образи Паріса і Олени, Одиссея і Пенелопи, Самсона і Даліли, Давида і Вірсавії, Ромео і Джульєтти, Сен-Прета Юлії, Анни Кареніної та Олексія Вронського, «Братів Карамазових» і «Сестер золотого кільця», «Кайдашевої сім'ї» та «Сім'ї Тібо». У європейській культурі багато пов'язаних із сімейними подіями імен (Каїн, Хам, Едіп, Антігона, Електра, Ксантіппа) сприймаються як загальні.

Отже, в історії культури сімейність постає

як універсальний мовний фрейм, «сімейна» мова, терміни якої об'єднують різні сфери буття.

Висновки.

В ході дослідження розглянуто апріорний характер фамілістичних інтуїцій у філософсько-культурологічному вимірі у декількох аспектах. *По-перше*, у понятійно-термінологічному аспекті запропоновано термін «фамілістичний апріоризм». Спираючись на сучасне розуміння апріоризму (не як абсолютну незалежність від досвіду, а як методологічно-гносеологічну залежність дослідного пізнання від вихідних теоретичних принципів, які формуються у широкому контексті пізнавально-практичної діяльності, що включає і елементи досвіду) автори статті запропонували доповнити вчення про апріорні форми пізнання «сімейними» виміром (фамілістичні інтуїції шлюбного з'єднання, породження, споріднення). Отже, запропонований термін означає, що кожна людина сприймає світ через апріорні фамілістичні форми (апріорну «логіку» сім'ї) і відтворює їх у власних оцінках і вчинках. *По-друге*, в онто-гносеологічному аспекті припущено, що «фамілістичний апріоризм» є притаманним людині від народження, а також на його подальше формування істотно впливає сімейне оточення людини. Сім'я як істотна частина життєвого світу є охоплюючий людину первинний «простір» з якого вона виходить, через призму якого бачить себе і світ. Члени сім'ї, комунікуючи, ментально створюють свій особливий категоріальний, ціннісно-емоційний простір «спів-буття», «сімейну свідомість». Звернуто увагу на проблематичність поза сімейного пізнання світу: людина не може «вистрибнути» з сім'ї для її вивчення. Людина вкорінена у сім'ю через народження, виховання, життєвий світ, і у неї не вийде відмовитися від наших імпліцитних сімейних установок. Отже, сімейний досвід стоїть на чолі нашого світоглядного досвіду і апріорно зумовлює ціннісні і мовні орієнтації. *По-третє*, у ціннісно-особистисному аспекті сім'я відіграє ключову роль у становленні й існуванні особистості та в антропній сфері буття в цілому. Отже, людину можна охарактеризувати як сукупність сімейних відносин,

які апріорно зумовлюють її сприйняття та вчинки. По-четверте, у історико-культурологічному аспекті з'ясовано, що фамілістичні інтуїції артикулюються в культурі, починаючи з міфо-релігійних уявлень, просотують всю історію літератури, обумовлюють стратифікації суспільства, ідентифікацію культурних епох, творчі процеси, дидактику тощо. Отже, в істо-

рії культури сімейність постає як універсальний мовний фрейм, «сімейна» мова, терміни якої об'єднують різні сфери буття і слугують символічному вираженню світу. Запропонована концепція «фамілістичного апріоризму», є перспективною для подальшого міждисциплінарного дослідження.

Бібліографічні посилання

- Chavkin, Allan. (2020). A Family in Crisis: A Family Systems Theory Approach to Arthur Miller's «I Don't Need You Any More». *The Arthur Miller Journal*, 15(2), 141-162. <https://doi.org/10.5325/arthmillj.15.2.0141>
- Gupta, Chhanda. (2018). *In Search of Just Families: A Philosophical View*. Lexington Books.
- Анисин, А.Л., Анисина, С.С. (2006). *Семья как быт и бытие в истории и жизни*. Тюмень.
- Апель, К.-О. (2001). *Трансформация философии*. М.: Логос.
- Безнощенко, Е.А. (2010). Семья в системе ценностных установок современного общества. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Философия*, 4, 54-58.
- Денискин, С.А. (2020). Философия семьи: пролегомены. *Вестник Челябинского государственного университета*, 8(442), 49-55.
- Дзибель, Г.В. (2001). Феномен родства. Пролегомены к иденетической теории. *Алгебра родства: Родство. Системы родства. Системы терминов родства*, 6. СПб.: Музей антропологии и этнографии РАН.
- Ильиных, С.А. (2013). Фамилистика: введение нового понятия «семейное сознание». *Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки*, 3(1), 231-240.
- Кассирер, Э. (2001а). *Философия символических форм*. Т.1. Язык. М.; СПб.: Университетская книга.
- Кассирер, Э. (2001б). *Философия символических форм*. Т.2. Мифологическое мышление. М.; СПб.: Университетская книга.
- Катречко, С.Л. (2012). Как возможна метафизика: на пути к научной [трансцендентальной] метафизике. *Вопросы философии*, 3, 3-14.
- Кули, Ч. (1994). Первичные группы. *Американская социологическая мысль: Тексты*. Под ред. В.И.Добренёва. М.: Изд-во МГУ, 179-182.
- Леви-Строс, К. (2001). *Структурная антропология*. М.: ЭКСМО-Пресс.
- Максапетян, А.Г. (2003). Модели мира в семиотическом аспекте (основные положения). *Вестник общественных наук*, 1, 48-60.
- Мамардашвили, М.К. (2009). *Опыт физической метафизики (Вильнюсские лекции по социальной философии)*. М.: Прогресс-Традиция.
- Мерло-Понти, М. (1999). *Феноменология восприятия*. СПб.: Ювента; Наука.
- Многообразие априори*. (2013). Под ред. А.Н.Круглова. М.: Канон +.
- Парсонс, Т. (2002). *О социальных системах*. М.: Академический Проект.
- Порус, В.Н. (2010). Апостериори и априори. *Новая философская энциклопедия: в 4т. Т.1. Рук. проекта В.С.Степин, Г.Ю.Семигин*. М.: Мысль, 151.
- Рашковский, Е.Б. (2010). Феномен семьи (междисциплинарные заметки). *Вопросы философии*, 10, 27-37.
- Толстая, С.М. (2009). Категория родства в этнолингвистической перспективе. *Категория родства в языке и культуре*. М.: Индрик, 7-22.
- Швырев, В.С. (2010). Априоризм. *Новая философская энциклопедия: в 4т. Т.1. Рук. проекта В.С.Степин, Г.Ю.Семигин*. М.: Мысль, 153-154.
- Шелер, М. (1994). *Избранные произведения*. Москва: Гнозис.
- Юнг, К.Г. (1995) К феноменологии духа в сказке. *Культурология. XX век: Антология*. Сост. С.Я.Левит. М.: Юрист, 331-377.

References

- Anisin, A.L. & Anisina, S.S. (2006). *Sem'ja kak byt i bytie v istorii i zhizni* [Family as life and being in history and life]. Tyumen. (in Russian)
- Apel, K.-O. (2001). *Transformatsiya filosofii* [The transformation of philosophy]. M.: Logos. (in Russian)
- Beznoshchenko, Ye.A. (2010). Sem'ya v sisteme tsennostnykh ustanovok sovremennogo obshchestva [Family in the system of values of modern society]. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Filosofiya*, 4, 54-58. (in Russian)
- Cassirer, E. (2001b). *Filosofiya simvolicheskikh form* [Philosophy of symbolic forms.]. T.2. *Mifologicheskoye myshleniye* [Mythological thinking]. M; SPb.: Universitetskaya kniga. (in Russian)
- Cassirer, E. (2001a). *Filosofiya simvolicheskikh form* [Philosophy of symbolic forms.]. T.1. Yazyk M; SPb.: Universitet'skaya kniga. (in Russian)
- Chavkin, Allan. (2020). A Family in Crisis: A Family Systems Theory Approach to Arthur Miller's "I Don't Need You Any More". *The Arthur Miller Journal*, 15(2), 141-162. <https://doi.org/10.5325/arthmillj.15.2.0141>
- Cooley, Ch. (1994). Pervichnyye gruppy [Primary Groups]. *Amerikanskaya sotsiologicheskaya mysl' : Teksty*. Pod red. V.I. Dobren'kova. M.: Izd-vo MGU, 179-182. (in Russian)
- Deniskin S.A. (2020). Filosofija sem'i: prolegomeny [Philosophy of the family: prolegomena]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 8(442), 49-55. (in Russian)
- Dzibel', G.V. (2001). Fenomen rodstva. Prolegomeny k ideneticheskoj teorii [kinship phenomenon. Prolegomena to the idenetic theory]. *Algebra rodstva: Rodstvo. Cistemy rodstva. Sistemy terminov rodstva*, (6). SPb.: Muzej antropologii i jetnografii RAN (in Russian).
- Gupta, Chhanda. (2018). *In Search of Just Families: A Philosophical View*. Lexington Books.
- Il'nykh, S.A. (2013). Familistika: vvedeniye novogo ponyatiya «semeynoye soznaniye» [Familistics: the introduction of a new concept of «family consciousness»]. *Izvestiya Tul'skogo gosudarstvennogo universiteta. Gumanitarnyye nauki*, 3-1, 231-240. (in Russian)
- Jung, K.G. (1995) K fenomenologii dukha v skazke [Add To Selected Phenomenology of spirit in a fairy tale]. *Kul'turologiya. XX vek : Antologiya*. Sost. S.Ya. Levit. Moscow: Yurist, 331-377. (in Russian)
- Katrechko, S.L. (2012). Kak vozmozhna metafizika: na puti k nauchnoy (transsendental'noy) metafizike [How metaphysics is possible: on the way to scientific (transcendental) metaphysics]. *Voprosy filosofii*, 3, 3-14 (in Russian).
- Levi-Strauss, K. (2001). *Strukturnaya antropologiya* [Structural anthropology]. M.: EKSMO-Press. (in Russian)
- Maksapetyan, A.G. (2003). Modeli mira v semioticheskom aspekte (osnovnyye polozheniya) [Models of the world in the semiotic aspect (basic provisions)]. *Vestnik obshchestvennykh nauk*, 1, 48-60. (in Russian)
- Mamardashvili, M.K. (2009). *Opyt fizicheskoy metafiziki (Vil'nyusskiye lektzii po sotsial'noy filosofii)* [Experience of Physical Metaphysics (Vilnius Lectures on Social Philosophy)]. M.: Progress-Traditsiya. (in Russian)
- Merleau-Ponty, M. (1999). *Fenomenologiya vospriyatiya* [Phenomenology of perception]. St. Petersburg: Yuventa ; Nauka. (in Russian)
- Mnogoobraziye apriori* [Variety a priori] (2013). Pod red. A.N.Kruglova. M.: Kanon +. (in Russian)
- Parsons, T. (2002). *O sotsial'nykh sistemakh* [About social systems]. M.: Akademicheskij Proyekt. (in Russian)
- Porus, V.N. (2010). Aposteriori i apriori [A posteriori and a priori]. *Novaya filosofskaya entsiklopediya: v 4t. T.1. Ruk. proyekta V.S.Stepin, G.YU.Semigin*. M.: Mysl', 151. (in Russian)
- Rashkovskiy, Ye.B. (2010). Fenomen sem'i (mezhdistsiplinarnyye zametki) [The Phenomenon of the Family (Interdisciplinary Notes)]. *Voprosy filosofii*, 10, 27-37. (in Russian)
- Sheler, M. (1994). *Izbrannyye proizvedeniya* [Selected works]. M.: Gnozis. (in Russian).
- Shvyrev, V.S. (2010). Apriorizm. *Novaya filosofskaya entsiklopediya: v 4t. T.1. Ruk. proyekta V.S. Stepin, G.Yu.Semigin*. Moscow: Mysl', 153-154. (in Russian)
- Tolstaya, S.M. (2009). Kategoriya rodstva v etnolingvisticheskoy perspective [The category of kinship in an ethnolinguistic perspective]. *Kategoriya rodstva v yazyke i kul'ture*. M.: Indrik, 7-22. (in Russian)